

Odgovor na kritiku „Malta ili Mljet“ o mojoj Meliti.

Piše: V. Palunko t. b.
(Nastavak.)

II. More.

G. Kritičar na str. 14. piše: Pripovijeda sv. Luka, da ih je bura gonila četrnaest dana po Adriji. — Nije istina, da govori sv. Luka, da ih je bura gonila četrnaest dana po Adriji, nego govori, da su se četrnaesti dan nalazili na Adriji. Evo kako g. Krit. piše na str. 21.: „Sed posteaquam quarta decima nox supervenit navigantibus nobis in Adria.“ Te riječi kažu jasno i izričito, da je Pavao plovio po Adriji 14 dana i četrnaestu noć. — G. Kr. u riječima sv. Luke ne meće nigdje zarjeska; dočim svi najbolji eksemplari stavljaju zarjesak iza riječi *nox supervenit*: Naime: *Sed posteaquam quarta decima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautae apparere sibi aliquam regionem. Što nije jasno, niti je izričito, da je Pavao plovio po Adriji 14 dana i četrnaestu noć; nego je jasno: Kada nadode četrnaesta noć, a mi smo plovili po Adriji. To jest, da se to nije zbilo na onome moru, na kojemu ih napane tifon, nego na Adriji. A to je jasno i glavnim prijevodima; Sirski ima: Post diem autem decimum quartum, quum erraremus et ferreremur in Adriaticum mare.³⁰ A Arije Montan: Ut vero quartadecima nox facta est, perlatis nobis in Adria.³¹ A Felicijan: Ubivero quartadecima dies advenit, et in Adria differebamur.³² A la societá di S. Gi-*

³⁰ Novum Iesu Christi Testamentum. Venetiis. 1747. Pezzana.
— ³¹ Ibid. — ³² In Acta Apostolorum explanatio veterum sanctorum Patrum, ab Oecumenio ex diversis commentariis collecta, atq. in comp. red. **Ioanne Bernardo Feliciano** interprete.

rolamo: Venuta la quartadecima notte, mentre eravamo sbattuti pel mare Adriatico.³³ A Franceski: Lorsque fut venue la quatorzième nuit, comme nous naviguions dans l'Adriatique.³¹ A Njemački: Als nun die vierzehnte Nacht kam und wir im Adriatischen Meere furen.³⁵

Da se je Pavao razbio na Malti, i da se je ono more zvalo Adrija, sv. Luka bio bi kazao: Sed posteaquam quarta decima nox supervenit, circa mediam noctem, suspicabantur nautae itd.; bio bi izostavio ono: navigantibus nobis in Adria; pošto bi to bio zaludan pleonasam, bez potrebe i bez smisla. A doista ne bi se sv. Luka tim ogriješio. Ovdje sv. Luka ističe more, što nije na putu, nego je van ruke, more, koje nije imalo ulaziti u ovo putovanje, nego što ih je tifon u nj odnio. Opazit je, da sv. Luka nigdje, kroz sva putovanja Pavlova od Jope do Puteola, ne spominje nijedno more; jer nije trebalo, pošto su to mora poznata, i redovito dolaze, a samo ovdje spominje, jer je vanredno more, koje valja spomenuti. Inače sv. Luka ne rabi nijednu riječ bez potrebe. Govori u Glavi XI., kako je Pavao obilazio Feniciju, Cipar, Antiohiju, a ne spominje more. U gl. XIII. govori, kako su putovali u Seleuciju i Cipar, a more ne spominje. U gl. XIV. opet govori o putovanju u Antiohiju, a more ne spominje. U gl. XV. i XVI. opet putuje na Cipar, u Siriju, Ciliciju, Derbu, Frigiju, Miziju, Troadu, Samotraciju, Neapolis, Filipi, a more nigdje ne spominje. U gl. XVII. putuje po Pamfiliji, u Apoloniju, Solun, Bereju, Atenu, a more ne spominje. U gl. XVIII. opet putuje iz Atene u Korint, zatim u Siriju, u Efez, Cezareju i Antiohiju, a nigdje spomena o moru. U gl. XIX. i XX. putuje iz Sirije u Galaciju, Frigiju, Efez, Filipi, Troadu, Ason, Mitilene, Hij, Milet, a nigdje ne imenuje more. U gl. XXI. putuje u Koum, Rod, Pataru, Cipar, Tir, Ptolomajidu, Cezareju, a o moru niti riječi. U gl. XXVII. i XXVIII. Pavao putuje u Rim, dolazi u Sidon, Cipar, zaljev Cilicije i Pamfilije, u Listru, Gnid, Kretu, Boniportus, Ason, Kanadu . . . u Sirakuzu, Regij, Puteoli, a more nigdje ne imenuje. Samo imenuje Adriju, u kojoj se nalazi qua ead am insula, Melita. Pa tko će reći, da ovo more nije prava

³³ Il santo Vangelo di N. I. Gesù Cristo e gli Atti degli Apostoli. Roma. — ³⁴ L. Cl. Fillion. La Sainte Bible. Paris. 1901. — ³⁵ A. Arnd S. J. 1909.

Adrija i u njemu Melita: Mljet? jer da je Adrija more između Krete i Malte, zašto bi ga imenovao Luka, kada nigdje nikada nijedno more ne imenuje, bez bitne potrebe; a to je bila za Jadransko more, da se zna, koja je to *quaedam insula Melita*.

Na str. 14. g. Krit. piše: „Melita“ želeći dokazati, da se je Pavao iskrcao na Mljet, zastupa mišljenje one nekoličine, koja kaže, da Adrija nije sezala dalje od današnjega Jadranskoga zaljeva. — Ja ne želim dokazati nego istinu, i samu istinu; ja ne zastupam ničije mišljenje, nego se služim dokazima; ne navodim nekoliko pjesnika — kako on kaže — da dokažem svoju hipotezu, već navodim tolike i pjesnike i prozaiste geografe, toliko grčke, koliko latinske, koje bi morao g. Krit. pobiti prije nego izađe sa svojima. A nije pobio niti jednoga. Ali da ne bude pometnije, opazit ću, jer *qui bene distinguit, bene docet*; ja ne kažem, da Adrija nije nikada, nego da nije do doba sv. Luke, sezala dalje od današnjega Jadranskoga mora.

Slijedi g. Kr. A mi ćemo joj navesti nekoliko pjesnika, iz kojih se jasno vidi, da se pod Adrijom ima razumijevati i Jonsko more. — Zar sve do Krete i do Malte? Da nu da vidimo. Veli: Horac... piše:

Actia pugna

*Te duce per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater; lacus Adria.*

Slijedi na str. 15. Akcium, gdje je bila poznata bitka, leži na sjeverozapadnom rtu Akarnanije, najzapadnije pokrajine u srednjoj Grčkoj, dakle posvema u Jonskom moru. A taj Akcium jest po Horacu u Adriji. Ovaj dokaz iz Horaca, da jasno dokaže, da se Jonsko more zvalo Adrija, pokazuje jasno slaboću dokaza g. Kritičara. Ovdje Horac ne opisuje, ma bilo i u pjesmi, kako se zove more, na kom se nalazi Akcium, nego u pjesmi, što šalje prijatelju, navodi, kako se on bavi sa djecom, predstavljajući Akcijsku bitku, gdje mu brat predstavlja protivnika, a, pošto je bitka bila na moru, da jezero, što mu je u vili, predstavlja more. I doista, da je ono opisao u prozi, bio bi jednostavno kazao: a jezero ti je more. Ali u poeziji to bi izgledalo posve prozaično; pa da je stavio i *mare Ionium*, i to bi bilo prozaično; a i sa *Ionium*, posve bi bilo nisko; a Horac znade posve dobro začiniti pjesmu, te će staviti, *Adria*; i ako

nije to more Adrija nego Jonsko more, odmah se razumije da je to poetička licencija, koja dobro stoji, pošto je to more blizu Adrije. Pa da će geografi to upotrebiti da naznače, na kojem je moru Akcium, i da po tom sve more do na jugu Krete zove se Adrija!? risum teneatis.

No bilo kako bilo, tumačeći Horaca sa Horacom, znamo da on ne zove Jonsko more Adriom, već kaže, kako Adrija dosiže do Kalabrije, kako nosi Melita p. 25. A da je Akcij bio na Jonskom moru, kaže čisto Plutarch: Imperabant autem Antonius quidem ab Euphrate et Armenia ad Ionium et Illiricum: Caesar vero... ab oceano ad Tyrrhenum et Siculum mare.³⁶ Dakle se razlikuje Jonsko i Sicilsko more od Jadranskoga, koje malo prije spomenu: Pisaurum urbem non longe ab Hadria... hiatu terrae absortum perisse.³⁷ A na drugom mjestu piše: Antonio igitur circa Actium naves habente, eo ubi nunc Nicopolis est, pervenit Caesar, et Ionium transgressus, Epiri locum, qui Toryma dicitur, capessit.³⁸ A Plinije piše: Le città dell' Acarnania... sono Heraclia, Echino, et nella bocca istessa Attio colonia d' Augusto... Uscendo del golfo Ambracio nell' Ionio si tvora il lito Leucadio.³⁹ Zar da nije ovo jasno, da je Akcij na Jonskom moru, a ne na Adriji? — Dakle pada ovaj dokaz g. Kritičara.

On dalje navodi Propercija:

Non ego nunc Adriae vereor mare noscere tecum
Tulle, neque Aegeo ducere vela salo.

Njemu se dakle proteže Jadransko more od Italije sve do Egejskoga mora. — Divne li ti mašte g. Kritičara, koji odavle zaključuje, da se je Jonsko more zvalo Adrija! Zar da je Propercije pisao geografiju imenujuć redom svako more? — Divne li dokaze ima moj Kritičar! Ali, neka se ne ljuti; ovim ne dokazuje, da je Jonsko more Jadransko nego nešto drugo...

G. Krit. navodi i Ovida:

Aut hanc me, gelidi tremere cum mense Decembris,
Scribentem mediis Adria vidit aquis;
Aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmum,
Alteraque est nostrae sumta carina fugae.

³⁶ Plutarchi Chaeronei Histor. XLVI, 106. — ³⁷ Ibid. 104. — ³⁸ Ibid. 107. — ³⁹ G. Plinio Secondo. Historia Naturale, trad. per M. Lodovico Domenichi. Vinegia Ferrari. 1561. Lib. IV. cap. I. p. 89.

A to znači: I kad sam drhtao mjeseca prosinca, dok sam pisao ovaj list, vidjela me Adrija u sredini svojih voda. Dakle je mogao biti u to doba samo u Jonskom moru. — Dragi Bože! ja ne znam, na kojem se dijelu svijeta nalazim, kada čujem ovako razloženje! Ta može li čovjek pri svojoj svijesti šta takova kazati? Idući iz Brunduzija u Korint, piše na sred Adrije; dakle nije mogao biti nego na Jonskom moru! Blažen, koji shvaća ovu logiku! Evo kako tumači učeni Clodio: *Adria vidit me scribentem hanc litteram... Adria, Mare Adriatico, ovvero golfo di Venezia, mare d'Italia assai noto... si dice in Latino Adrianum e Adriaticum. Cic. in Pison. Brundusium vitavit, e ultimas Adriani maris oras petivit.*⁴⁰ Čuje li g. Kritičar, kako Cicero veli, da je Brundusium ultimum os Adriani maris? a kamo li da na Adriju spada Jonsko more i da Adrija dosiže do na jug Krete! — Što će na ovo g. Kritičar? Vrijedi li njemu što Cicero? — Da je Ovidije pisao na Jonskom moru, bio bi ga imenovao, pošto je on znao za Jonsko more:

Nos tamen Ionium non nostra fidimus aequora Sponte.

A Clodio tumači: *Ionio si dice quel mare, che si distende sopra le fori dell' Adriatico tra la Sicilia e Candia.*⁴¹

Eto vam dokaza moga Kritičar, da se Jonsko more zvalo Adrijom! I još se usuđuje kazati: Što dakle proizlazi iz navoda „Melitinih“ i naših. Slijedi to, da su još prije sv. Luke more, što se proteže između Krete i Sicilije jedni zvali Jonsko, a drugi Jadransko. Molim nepristrane, da sude, koji je od ona tri auktora navedena od g. Kritičara, rekao, da se je more, što se proteže između Krete i Sicilije, zvalo Jadranskim morem. A iz navoda Melitinih proizlazi, da toliki auktori i Grčki i Latinski stavljaju Adriju iznutra tijesna, a nijedan van tijesna; a to su na pag. 22.: Orpheus iunior ili Crotoniates, Sophocles, Pindarus; a na pag. 23.: Euripides, Theocrites, Sirac, Virgilius, Horatius, Juvenalis. Ovo su pjesnici prema pjesnicima. Sada, neka sude nepristrani, tko je dokazao svoju tezu? Ja, koji navodim svjedočanstva, što jasno i izrično govore, ili on sa svjedočanstvima, što ništa ne govore?

⁴⁰ Delle Poesie Malinconiche di P. Ovidio Nasone. Venezia 1773. L. I. Eg. XII, dist. 2. — ⁴¹ Ibid. L. I. Eg. IV. dist. 2.

Slijedi g. Krit. A to ne će biti napadno nikome, koji znade, da je upravo ovaj dio sredozemnoga mora često mijenjao svoje ime: „Mare illud quod Graeciam Italiamque diffunditur a freto Siculo et partem occidentalem Cretae, dictum est primo Cronium, secundo Celticum, tertio Ionium, quarto Adrias et mare Adriaticum, ut agnoscitur ex Strabonis lib. 2. et Philostrato 2. de Iconibus; quinto Ausonium, sexto Siculum ab insula Sicilia. (Philippus Brietius, Paral. Geograf. Part. 1. l. 6. c. 5. d. I.). — Čast i poštenje učenome Brietius-u; ali ono poredanje od primo sve do sexto, nije niti najmanje tačno, sve je izmiješano. More, između Grčke, Italije i Sicilije, od pamtivijeka zvalo se je Jonsko, sve do drugoga vijeka poslije Krsta. Da je itko ozbiljan zvao ovo more Cronium ili Celticum, želio bih dokaza. A neki su zvali Ausonium, a neki Siculum, ali nitko cijelo more do partem occidentalem Cretae, nego onaj dio uz Italiju zvali su neki Ausonium, a onaj dio uz Siciliju Siculum, a a nitko ga nikada prije drugoga vijeka nije zvao Adriam. Što navodi Strabona, vara se; toga Strabo nije kazao — kako ćemo vidjeti, kada budemo o Strabonu govorili. Što se pako tiče Philostrata, ovdje ga ne ulazi, ja govorim do sv. Luke, a Filostrat je više od 150 poslije sv. Luke. Ime je Jonskoga mora ostalo nepromjenljivo od pamtivijeka do drugoga stoljeća iza Krsta; i to Jonsko more između Sicilije i zapada Krete; ali nije bilo nikada ni poslije na jugu Krete.

Ali i sam g. Krit. vidi, da njegovi navodi iz pjesnika ne dokažu ništa njemu u prilog; s toga dodaje: Nu ostavimo pjesnike. Mogao bitko primjetiti, da pišu slobodno iuxta licentiam poëticam. — Jest Horac ondje piše Adriam iuxta licentiam poëticam; a za Propercija i Ovida ne ulazi ga ni licentia poëtica, pošto oni o tome ne kažu ništa. — Slijedi on: Popitajmo rađe stare historiografe (str. 16.) i geografe, koji su na tom polju kompetentniji stručnjaci. Valja nam ipak prije primjetiti, da jedan od ovih, geograf **Ptolomej**, tuče „Melitu“ uprav u pojam, veleći, da se Jadransko more prostire između Sicilije i Krete. — Ta ni Ptolomej ne veli, da se Jadransko more prostire do Boniportusa, na jugu Krete, kao što kaže g. Kritičar. Ali ipak neka g. Kritičar ne klone duhom. Tko zna, da se neko

ne nade do hiljadu godina, te kaže, da je Jadransko more do-sezalo do Boniportusa; pošto g. Kritičar navodi svjedoke, koji se nijesu bili ni rodili onda, kada je sv. Luka pisao. — Glete, kako se je uzvrpoljio moj Kritičar sa Ptolomejem, koga piše debelim slovima! Ali koja hvajda? Govori sv. Augustin Židovima: dormientes testes adhibes; a ja svome Kritičaru velim: non adhuc natos testes adhibes. Što je mene briga za one, što me tuku poslje nego je pisao sv. Luka i što će pisati do hiljadu godina. Zar da se je sv. Luka poveo da zove more onim imenom, kojim će ga neko nazvati, što se još nije ni začeo! Risum teneatis amici. Na srijedu sa auktorima prije sv. Luke i za njegovo doba, pa ti neka me tuku uprav u pojam, pišući kako se je tada zvalo more na jugu Krete, Jadranskim morem.

Nastavlja g. Krit.: Uz to kaže „Melita“ da prije Ptolomeja nije niko nazvao Jonsko more Jadranskim. Apodiktičnu ovu tvrdnju „Melite“ radije ćemo pripisati neznanju već hotimičnom zavaravanju njezinih čitatelja. — Glete! kako je fin i skladan moj Kritičar! Ja bih se okladio, pošto po to, da je biblioteka moga Kritičara puna galateja! Doista će njegovi dokazi biti puni znanja i iskrenosti! — Neka sude nepristrani. Ali se svakako g. Kritičar nada pobjedi. Da nu, da ga čujemo: Zato ćemo „Meliti“ navesti niz pisaca počam od 6. vijeka prije Isusa sve do 6. vijeka poslje Isusa. — Što će mi pisci do 6. vijeka poslje Isusa? Niti mi se mari, a ni ikome doista, što su oni pisali o ovome predmetu. Dosta su nam spisatelji do šestdesete godine poslije Isusa, kada je pisao sv. Luka, koji je doista zvao more onim imenom, kojim su ga zvali svi spisatelji do tada, a ne onim imenom, kako će ga zvati oni, što će doći nakon njega.

Slijedi g. Krit. Grčki geograf **Scilax** iz Karijadne u Kariji živio je u 6. vijeku prije Isusa. Opisujući granice Jonskoga mora, dodaje na koncu: idem autem est Adria et Jonius. — Ja ne ću na ovo udariti g. Krit. onom dilemom, kojom on mene časti, nego ću mu kazati, da je sofiza m. Scilax govori o onome dijelu Adrije, što je iznutra tijesna, koji se je prije zvao Sinus Ionius, a tada — za Scilaxa — zvao se je i Adrija i Jonsko more. Evo što još govori Scilax: fauces Ionii Sinus sunt a Cerauniis montibus

ad usque Japygium promontorium, intus autem et Ionius Sinus.⁴² Eto ovaj Ionius Sinus je Adrija idem autem est Adria et Ionius. A Kritičar govori o Jonskome moru van tijesna. A čemu je izostavio one riječi, što su odmah pred riječima što ih navodi: Multi portus occurrunt in Adria? Jer se ono multi portus ne može odnositi na jonsko more nego na Adriju. Da sam ja ovako osakatio tekst i poslužio se sofizmom, bio bi našao još kakvu ljuću dilemu. Ali neka se ne boji da ću ja vrijeđati. — Dakle mu ovaj dokaz pada. Nego mi je za čudo, gdje je taj niz pisaca za 6 vijekova prije Isusa, čim odmah dolazi na prvi vijek! Za pet vijekova jedan pisac, i taj je protiv njega! Doista: u sve ljeto jedna repa i to crvljiva!

G. Kritičar nastavlja: Strabo, grčki geograf, živio je u prvom stoljeću prije Isusa. Njegovo djelo „Geographica“ opsiže sedamnaest knjiga, te je jedno od najvažnijih izvora za staru geografiju. Strabo piše: Ionius autem sinus pars est maris, quod nunc Adria dicitur. — Dâ, Ionius Sinus, što je iznutra tijesna, a ne mare Jonium, što je van tijesna, quod nunc Adria dicitur. To jest sada i ovaj dio mora, iznutra tijesna, što se prije zvao Sinus Ionius, sada se zove Adria, kako tumači sam Strabo: Eo differunt, quia primae parti maris huius — iznutra tijesna — adhaesit nomen sinus Jonii, Adriae vero portioni interiori usque ad ultimum recessum. Universum autem id mare nunc Adriae nomen gerit. Mislim, da ovdje Strabo govori, da ne može jasnije; a onaj, koji bi se služio ovim tekstom, da dokaže, da se je i Jonsko more, van tijesna, zvalo, Adrija; služio bi se sofizmom. — Dakle pada i ovaj dokaz g. Kritičara.

Ali on slijedi: Isti pisac piše: „Ostala Italija je uska i vrlo duga, završuje se na dva mjesta; sicilskim tjesnacem i Japigijom, a opkoljena je s dvije strane: s jedne Adrijom, a s druge i Tirenskim morem. — Pazimo dobro, veli, da Italija završuje na dva mjesta; sicilskim tjesnacem i Japigijom; da je opkoljena morem s dvije strane (ne kaže ništa s treće strane), da s jedne strane to jest do Japigije, ima Adriju, a s druge strane, do sicilskog tjesnaca ima Tirensko more. — Dalje Strabo: A oblik i veli-

⁴² Vidi Melita p. 21.

čina Adrije je slična Italiji, koja je ograničena Apeninima i jednim i drugim morem sve do Japigije i onoga Istma, koji se proteže uz Tarentski i Poseidonski zaljev. — Ove je iste riječi donijela i Melita da dokáže, da se Jadransko more po Strabonu ne proteže van tijesna, pošto čisto govori, da je oblik Adrije sličan Italiji do Japigije i Istma, što se proteže između Adrije i Tarentiskoga zaljeva. Ne znam, kako je mogo g. Krit. ove riječi navesti sebi u prilog! I evo kako ih razloži: Strabo dakle pozna samo dva mora, koja opkoljuju Italiju: i to Adriju i Tirensko more. — Molim, gdje je Strabo kazao, da samo dva mora opkoljuju Italiju; ne govori Strabo, da samo dva mora opkoljuju Italiju; nego kaže, da je Italija opkoljena s dvije strane: *Stringitur vero utrinque, hic Adria, illinc Tyrrheno mari*. Dakle su dva mora, jedno prama drugome: Jadransko prama Tirenskome, što se ne može reći o Jonskome, da je prama ijednome, *hic i illinc*. A ne govori Strabo, da je opkoljena sa tri strane, kako bi hotio g. Kritičar.

On se brani: Ta se Adrija pruža (str. 17) do Japigije i do onoga Istma uz Tarentinski i Poseidonski zaljev. Tarentinski zaljev spada već u Jonsko more. Ovdje dakle Strabo ne pozna Jonskog mora. — Puste logike! Adrija po Strabonu dopire do Japigije iliti rta na vrh Istma, kojega druga strana je na Tarentiskomu zaljevu; a pošto je Tarentiski zaljev dio Jonskog mora, dakle je Jonsko more Adrija. Onaj, koji ovako razlaže, nije doista pri svijesti, barem onaj čas kada je to rekao. Ta Strabo je čisto kazao, da Adrija dosiže ad usque Japygiam, rt na kraju Istma, na tijesnu. Dapače Strabo nosi prostor i oblik Adrije: *Etenim Adria ad Septentriones et ad Occasum progreditur perpetuo angustus et longus. Eius profecto longitudo sex millia stadiorum est: latitudo, ubi maxima, colligit ducenta supra mille.*⁴³ Zar da nije tačno narisana Adrija iznutra tijesna. A gdje bi ovdje g. Krit. stavio Jonsko more? Možda ondje, ad septentriones et ad Occasum progreditur? — Ne, jer je na jugu. — Možda ondje: *peperit perpetuo angustus et longus?* — Ne, jer ono ide u širinu. Ne, ovdje Jonskom moru nema mjesta.

G. Krit. navodi u noti tekst Strabonov: *διαφέρεται* itd. Ne prevodi ga, nego samo donosi smisao. Ali neka mi prosti, iz-

⁴³ Vidi Melita. p. 22.

vrnuo je smisao. Evo što on kaže: ... opisuje Strabo gdje je Orik i onda spominje, da postoje dva imena za jedno te isto more: Jonsko more i Adrija. I napokon završuje, da ime Adrija služi za cijelo more, t. j. i za Jonsko more i za Adriju u užem smislu. — A evo kako glasi tekst Strabonov: U tome se razlikuju, što prvome dijelu ovoga mora osta ime Sinus Ionius, a dijelu unutarnjemusve do zadnjega kraja, ime Adrije. A sada sve ono more nosi ime Adrije. — Dakle nije istina, da Strabo kaže: da postoje dva imena za jedno te isto more: Jonsko more i Adrija. Nego kaže: u tome se razlikuju, što prvome dijelu ovoga mora osta ime Sinus Ionius, a dijelu unutrnjemu, do dna, Adrije. A ovo more, o kom govori, iznutra je tijesna; pošto Strabo opisuje, gdje je Orik; dakle govori o moru iznutra tijesna: Orici habitatores primi etiam sunt post ingressum in Adriam ad dexteram naviganti.⁴⁴ A sada sve ovo more, iznutra tijesna zove se Adrija; a ne, kako kaže g. Krit., da ime Adrija služi za cijelo more, t. j. i za Jonsko more i za Adriju u užem smislu. Ono, što ondje govori Strabo, o prednjem dijelu Jadranskoga mora (sinus Ionii) iznutra tijesna, izvraća g. Krit., te veli, da kaže o Jonskome moru izmed Sicilije, Italije i Grčke. I još će kazati, da ja izvrćem! Neka sude nepristrani.

Do sad je moj kritičar slabo prošao. Da nu da vidimo, koga još navodi.

On veli: **Tito Livije**, rimski povjesničar, živio je od g. 59 prije Isusa do 16. g. poslje Isusa. Taj piše ovo: „Prije rimskoga vladanja širila se vlast Tuščana daleko po kopnu i moru. Morem višim i nižim, kojima je Italija poput otoka opasana, o tomu nam imena služe za svjedočanstvo. Jer jedno more su nazvala italska plemena tuščanskim (tirenskim) prema općenitom imenu plemena (Tuščanskoga) a drugo su more nazvali Jadranskim, po Adriji Tuščanskoj naseobini. Grci zovu ta ista mora Tirensko i Jadransko. I za Livija je evo nedvojbeno da on Jonsko i Jadransko more zove jednim imenom Adrija, kad kaže, da je Italija tim morem opkoljena kao otok t. j. sa svih strana. Jasno je da misli ovdje i na Jonsko more,

⁴⁴ Polibius. Vidi Mellita. p. 22.

koje se zove *Adriaticum*. — Blažen moj Krit., koji znade i što je mislio Livije! Za nj je jasno da Livije kaže, da je Jonsko more, Adrija, a to nije tako. Ovdje Livije govori o Tuščanima i o zemljama gornje Italije, te kaže kako je opasana od dva mora, s ove i s one strane: *Itin utrumque mare vergentes incoluere urbibus duodenis terras, prius cis Apenninum, ad inferum mare: postea trans Apenninum totidem.*⁴⁵ Ovo je trans Apenninum Adrija a ne Jonsko more; na Adriji su oni Tuščanski gradovi a ne na Jonskom moru. Da je hotio Livije uzeti Jonsko more, bio bi ga zvao njegovim imenom; nigdje ne zove Livije Jonsko more Adrijom, već zove Jonskim: *Philippus Macedonum rex eo magis quod prior Italiae ac mari tantum Ionio discretus erat.*⁴⁶ A na drugom mjestu kaže, kako Kleonim Lakon iz Peloponesa dođe k Salentinima, a za tim na brodovima preko Brundusija u Jadransko more: *Italia excessisse, circumvectus inde Brundusii promontorium, medioque sinu Adriatico ventis latus... ad littora Venetorum pervenit.*⁴⁷ Ali g. Krit. veli, da je Italija tim morima opkoljena kao otok t. j. sa svih strana. — Italija je opkoljena kao otok, t. j. more s ove strane, more s one; ali ne sa svih strana, jer bi tada i Gallia Cispadana morala biti Tirensko ili Jadransko more. Ovdje Livije ne govori o cijeloj Italiji do Siculum fretum već o onome dijelu Italije, što je sačinjavalo kraljevstvo Turena, kako opaža Sempronije. *Quam divisionem Italiae Livius in quinto ab urbe condita, brevibus absolvit, ubi de prisco Turrenorum imperio scribit: Tuscorum inquit, ante Romanorum imperium opes, mari, terraque longe patuere, supero et infero mari, quibus Italia insulae modo cingitur. etc.*⁴⁸ A prije piše: *Superum vero mare Gulfum Venetiarum a principibus dicitur Venetis, sicut prius a principibus Turrenis et colonia Tuscorum dicebatur Turrenum et Adriaticum.*⁴⁹ Kako se vidi, ne ulazi ga ovdje ni Italija na jugu, ni

⁴⁵ T. Livii Patavini Latinae Historiae Principis. Basileae 1535. D. I. L. V. p. 127. — ⁴⁶ Ibid. D. III, L. III. p. 72. — ⁴⁷ Ibid. D. I, L. x. p. 224. — ⁴⁸ Berosi et aliorum eius argumenti Auctorum De Chronologica priscae memoriae historia. Lugduni 1554. C. Sempronii Liber de divisione et Chorographia Italiae, cum commentariis Anni. p. 215. — ⁴⁹ Ibid.

Jonsko more. A kada hoće da o tome govori na drugom mjestu, tada spominje Jonsko more: Ex quo patet, quod Cumea regio erat obsessa ab Etruscis Capuanis a tergo, et ab Etruscis Picentinis a fronte ad mare Ionicum.⁵⁰ A malo niže: Dionysius Halicarnasseus, qui in septimo libro scribit... dictos Etruscos, qui versus Ionium habitabant, adiunctis Umbris.⁵¹

Ali dopustimo za čas, prem da nije tako, da se tu razumijeva i Jonsko more. Pod koji da ga stavimo? Dva su mora naznačena: Superum i Inferum. Pod Superum ne doista, pošto je podno Italije; već pod Inferum, jerga tako zove i Plinije: *Scrive M. Agrippa, che tuto questo seno dell' Italia, et della Schiavonia è per circuito tredici mila miglia. In esso sono due mari, per lo qual fine facemmo la distinzione, cioè l' Infero, ovvero Jonio nella prima parte, adentro l' Adriatico, che si chiama Supero.*⁵² — Dakle smo na čistu i sa Livijem, koji govori da je mare Superum Jadransko more. A g. Kritičar može puhati u šake.

G. Kritičar piše dalje: **Josip Flavije** putovao je g. 67. iz Palestine u Rim. Povod i zgone svoga putovanja opisuje... (str. 18). Kad je naime potonula naša lađa u sredini Adrije plivamo, a bilo nas je oko 600 na broju, kroz cijelu noć. A oko osvitka dana, pošto se po Božjoj providnosti pojavio kirinejski brod, uzet sam ja i neki drugi, nekih 80 njih na taj brod. Dalje pripovijeda Flavije, kako je prispio u Puteole... — Pa što odatle? — Veli: Josip Flavije putuje brodom iz Judeje u Rim. Usred Adrije stiže ga bura; — Neka prosti; ne govori Flavije, da ga usred Adrije stiže bura; već da je lađa potonula u sredini Adrije. — Qui bene distinguit bene docet. — Mogla ih je bura stići i u Jonskom moru, te baciti lađu u Adriju kamo je i zaglavila. — Veli g. Krit.: Usred Adrije stiže ga bura te se spasi na kirinejski brod i stiže u Puteole. To je dakle moralo biti u Jonskom moru, jer samo po ovome vodi put od Judeje do Puteola. — Nego consequens et consequentiam. Što je kirinejski brod doveo Flavija u Puteole, ne slijedi odatle da je on putovao u Puteole. Brod, koji spasi utopljenjaka, ne vodi ga, kamo je onaj putovao, nego kamo brod putuje. Mogao

⁵⁰ Ibid. p. 343. — ⁵¹ Ibid. — ⁵² Plinio. o. c. L. III. c. XXVI, p. 87

je Flavije putovati i preko Brundusija. Je li pako Flavije putovao u Puteole, mogla ga je na Jonskom moru napasti oluja i bacit ga u Adriju; to je stvar posve naravna. A opet nije istina, da put iz Judeje do Puteola vodi samo po Jonskom moru; vodi i preko Jonskoga mora, ali ne samo; a opet oluja može lako baciti brod iz Jonskoga mora u Jadransko. Da je Flavije plivao u Jonskom moru, bio bi kazao, da je bio na Jonskome moru, pošto on dobro znade za Jonsko more, te ga nikada nije zvao Adrijom, pa čemu da ga u ovoj prigodi zove. On kaže: *Mittitur autem Vispanius, ut provincias trans mare Ionium Caesaris vice procuraret.*⁵³ Da je za Flavija Adrija Jonsko more, bio bi ovdje kazao *trans mare Adriaticum*, ali nije kazao nego *trans mare Ionium*; dakle je za Flavija Adrija pravo Jadransko more a nipošto Jonsko. Dakle se je g. Krit. prevario i u Flaviju, te nema nikoga za svoju tezu. Još g. Krit. navodi Dionizija Afra, Ptolomeja i neke druge, za koje ne odgovaram, pošto su ti pisali poslije sv. Luke, a nije se doista naslonio sv. Luka na spisatelje što bi pisali nakon njega.

G. Kritičar na str. 19. kaže: „Melita“ ga (Ptolomeja) zabacuje jedino zato, što je živio koji desetak godina iza sv. Luke. — Ja štujem Ptolomeja i njegovo svjedočanstvo; on kaže što se je zvao Adrija za njegovo doba, a nipošto za doba sv. Luke. A nije Ptolomej živio koji desetak godina iza sv. Luke, nego sto godina. Sv. je Luka pisao oko 60 g. poslije Isusa, a Ptolomej je živio oko 160 poslije Isusa. Ovako piše Corvin: *Um die Chronologie verdient finden wir... den berühmten Astronomen und Naturforscher Ptolomäos aus Aleksandrien (um 160. n. Chr.)*⁵⁴ A koliko se promjena ne može zbiti i u geografiji za 100 godina? Govori g. Kritičar: Veli „Melita“, da je Ptolomej prvi nazvao Jonsko more Jadranskim. Koliko je to neistina, kažu nam svi pisci, što smo ih dosad naveli. — Nije istina, nijedan spisatelj prije sv. Luke ne kaže, da se Jonsko more zove Jadranskim; a što govore oni poslije sv. Luke, to ne ulazi u pitanje.

Na str. 21. nastavlja g. Kritičar: Tu se dakle drži Luka onih pisaca svoga doba, koji more izmegju Krete i Malte zovu Adria. — Ali, kako sam dokazao jasno, nijedan

⁵³ Vidi Melita p. 24. — ⁵⁴ Otto von Corvin. *Illustrierte Geschichte des Alterthums. Zweiter Band.* Leipzig und Berlin 1880. p. 463

pisac iz doba sv. Luke ne zove more između Krete i Malte Adria, nego ga svi zovu Jonskim morem; a zovu Adriom more između Italije i Ilirije, iznutra tijesna; a sveti se Luka drži pisaca svoga doba; dakle sv. Luka zove Adriom pravo Jadransko more, iznutra tijesna, a ne ni Jonsko niti ijedno drugo more.

Ne poznam lično moga Kritičara; ali mu se čudim, gdje hoće silom da unese Adriju do Krete i do Malte, prem da mu jasno pokaza Melita, kako nijedan od spisatelja ni grčkih ni latinskih, za doba sv. Luke, ni prije, ne zove Adrijom more između Grčke, Sicilije, Italije i Krete: ni Scilaks, ni Tucidide, ni Eskilo, ni Polibije, ni Erodot, ni Euripid, ni Isokrat, ni Aristotel, ni Teofrast, ni Diodor Sikulski, ni Dionisije Alikarnaški, ni Dionisije Karacen (Periegetes), ni Josip Flavije, ni Plutarch, ni Apian, ni Lukrecije Karo, ni M. Tullije Ciceron, ni Julije Cesar, ni Tito Livije, ni Pomponio Mela, ni Seneka, ni Plinije, ni Tacit, koji svi Jonsko more zovu Jonskim, a nijedan ga ne zove Adriom, već svi zovu Adriom samo Jadransko more iznutra tijesna.⁵⁵

No, je li mu sve ovo malo, a ja ću navest još neke, ne bi li progledali i slijepi kod očiju, ako ih nije strast zaslijepila: U Staciju, tumačeći riječ Ionium: u stihu video iam mile carinis Ionium Aegeumque premi, veli se: Incipit Ionium ab Acroceraunibus montibus, ubi desinit Adriaticum, finitur ad Maleam.⁵⁶

U Virgiliju, tumačeći Ionium u stihu: Insulae Ionio in magno: veli se: Et sciendum Ionium sinum esse immensum, ab Ionia usque ad Siciliam.⁵⁷

Virgilije zove Jonsko more, što je između Grčke i Sicilije:

Ionioque mari, Maleaeque sequacibus undis. A tumači se u noti: Ionio mari. Quod iuxta Charybdim navigavernut. Malea, promontorium est Laconiae provinciae.⁵⁸

L. Florij kaže, kako je Jadransko more iznutra od tijesna:

Quippe cum fauces Adriatici maris jussi occu-

⁵⁵ Vidi Melita p. 21 — 26. — ⁵⁶ P. Papinii Statii. Opera. Ludv. Batav. 1672. Achilleidos. L. I, v. 34 i 35. p. 811. — ⁵⁷ P. Virgilii Maronis. Opera. Pascal. Scaligeri et Lindenbrocii notae. Venetiis. 1736. Ac. L. III. V. 211. — ⁵⁸ Ibid. L. V, v, 193.

pare Dolabella et Antonius, ille Illyrico, hic Corcyreo
littore castra posuisset.⁵⁹

U Lukanu nalazimo, kako se Jonsko more miješa sa Egejskim:

Si terra recedat Ionium Aegeo frangat mari.⁶⁰

Govori, kako se valovi Jonija razbijaju o valove Adrije:

...sonat Ionio vagus Adria ponto⁶¹

Kaže, kako se Apenin proteže između dva mora, Tirenskog i
Jadranskog, kao što smo vidjeli u Liviju:

Mons inter geminas medius se porrigit undas.

Inferni Superisque maris.⁶²

A u noti se čita: Mons inter geminas etc. Est
autem Apenninus, mons, qui Italiam in longitu-
dinem tamquam spina dorsi secatur a sinistra
parte mare Adriaticum seu Superum spectans, a
dextera mare Tyrrhenum seu Inferum respiciens.
A ovdje ne govori o onome južnome komadu Italije, što je na
Jonskom moru, jer je to napose, kako se vidi pod stihom: Longior
educto qua surgit in aëra dorso⁶³ Tumači: Apenninus... in
longitudinem per omnem Italiam ex-
porrectus..., in duo deinde se dividens brachia,
altero extenditur in Rhegium promontorium Bru-
ticum, in Siculo mari, Rhezo; altero in Lacinum
promontorium iuxta Crotonem, Cabo delle Col-
lonne. A one riječi: Longior Italia⁶⁴ etc. tumači: Atque se
quondam Apenninus extendebat ulterius quam nunc
est Italia, continuatus scilicet iunctusque Siciliae....
Mare Ionium et Siculum.

Kaže Lukan, kako Italija zatvara Jadransko more polu-
otokom, što se proteže poput jezika, zatvarajući ga kao jelen-
skim rogovima:

Hanc latus angustum iam se cogentis in arctum
Haesperiae, tenuem producit in aequora linguam.
Adriaca flexis claudit quae cornibus undas.⁶⁵

Plukarh, govoreći o dva mora s jedne i s druge strane
Italije, zove Jadranskim more između Italije i Ilirije: Nam.

⁵⁹ Lucius Florius. *Histor. Lib. IV, cap. 2. Bellum Caesaris et Pompeii*, Ap. M. Anscacus Lucanus *De bello civili*. Amstelodami. 1658. Elzevir. — ⁶⁰ Lucanus o. c. L. I, v. 102 i 103. — ⁶¹ Ibid. L. V, v. 614. — ⁶² Ibid. L. II, 399 i 400. — ⁶³ Ibid. v. 428. — ⁶⁴ Ibid. v. 435. — ⁶⁵ Ibid. v. 613—615.

mare quidem Boreum Adriaticum, a Tyrrhena urbe Adria, quae ad Notum inclinatur, illud vero quod e regione est, Tyrrhenum appellatur.⁶⁶ Ne će doista reći g. Krit, da je Jonsko more Boreum prema Italiji.

Polibije kaže, kako Apenin odaljen ostavlja Jadransko more i tako se okreće ostavljajući desno polja, dok se približi uz Sicilsko more: Dehinc Apenninus distans a mari Adriatio circiter quingenta stadia dimissis campis conversis ad dexteram, et per mediam Italiam transiens, protendit in Siculum pelagus.⁶⁷ Polibije zove more između Grčke i Sicilije Sicilskim a ne Jadranskim morem: Cephalenia enim in littore Corinthiaci sinus posita Siculum aspicit pelagus.⁶⁸ Tako isto opisujući mora, što pašu Siciliju, imenuje ih, ali nema tu Adrije: Forma Siciliae triquetra specie figuratur: quotquot eius anguli sunt, totidem promontoria ad extremum efficiunt. Horum quod in meridianam plagam dirigitur, abluiturque Siculo pelago, Pachymus vocatur.⁶⁹ Marije Arcij zove more na istoku Sicilije, Sicilskim i Jonskim, a ne Adria: Orientalia eius (Siciliae) Siculo, atque Ionio mari pulsantur.⁷⁰

Plinije, savremenik sv. Luke, koji znanstveno, ex professo, opisuje mora, a ne da ih imenuje nu zgredno, stavlja Jadransko more iznutra tijesna, a nigdje izvan: La larghezza sua (Italije) è varia, di quattrocento dieci miglia fra i due mari l' Adriatico e il Tirreno...⁷¹ Eto, svi spisatelji, kad spominju dva mora, što pašu Italiju, razumijevaju pravo Jadransko more iznutra tijesna i Tirensko, a Jonsko ga ne ulazi. Plinije dalje piše: E l' Appenino grandissimo monte dell' Italia il quale con perpetui gioghi arriva dall' Alpi fino al golfo di Sicilia.⁷² Ovdje nema spomena o Adriji. A opet dalje: Dipoi colonia Rheggia, il golfo di Sicilia.⁷³ Za tim opisuje sva mora Italije, kako su se onda zvala, to jest, za sv. Luke: Gallico inanzi la Provenza poi Ligustico. Da questo in Sicilia, Toscano; dove

⁶⁶ Plutarchi. X. 26. — ⁶⁷ Polibii. Histor. Lugduni 1554. L. II. p. 126. ⁶⁸ Ibid. L. V., p. 382. — ⁶⁹ Ibid. L. I., p. 59. — ⁷⁰ Cl. Marii Aretii, viri Patricii Syracusani, De situ Insulae Siciliae libellus. Ap. Berosi et aliorum eius argumenti autorum De Chronologica priscae memoriae historia. Lugduni 1554. p. 445. — ⁷¹ Plinio. o. c. L. III. C. V. p. 67. ⁷² Ibid. p. 68. — ⁷³ Ibid. p. 72.

de' Greci alcuni lo chiamano Notio, altri Tirreno; et la maggior parte de' nostri Infero. Di la dalla Sicilia fino in terra d' Otranto, Polibio lo domanda Ausonio . . . Dalla Sicilia fino in Candia Siciliano. Da quella Cretico,⁷⁴ Za tim na dugo opisuje Sardiniju i Siciliju, gdje piše: Della parte nel lito che guarda il mare Jonio, evvi Messina città di cittadini Romani.⁷⁵ Te opisujući gradove i rijeke govori: Dipoi v' è Basta città e Otranto diciannove miglia di spazio fra il mare Jonio et il Adriatico, dove è un brevissimo passaggio in Grecia.⁷⁶ Eto ovdje nema nigdje Adrije van tijesna. Da je u ono doba itko zvao Jonsko more Adrijom, bio bi Plinije doista kazao; te gdje piše: Di la dalla Sicilia fino in terra d' Otranto, Polibio lo domanda Ausonio — bio bi nadodao: e alcuni Adria —; pošto on tako običaje razjašnjavati: Toscano; dove de' Greci alcuni lo chiamano Notio, altri Tirreno, et la maggior parte de' nostri Infero. Ali Plinije nije kazao, da neki Jonsko, ili Sicilsko ili Ausonsko more zovu Adrija. Dakle je jasno, da za doba Plinija, te isto za doba sv. Luke, nije nitko zvao Jonsko more Adrijom; dakle je Adria jedino more Jadransko iznutra tijesna; dakle sv. Luka, tačni i izvrsni spisatelj, zvao je Adrijom ono more, što ga je u ono doba svak zvao; to jest Jadransko more, što je iznutra tijesna, između Italije i Ilirije.

Ovo pitanje Adrije stavlja u nepriliku tolike učenjake, koji drže, da se je Pavao razbio na Malti, a opet ne mogu, kao moj Kritičar, pošto zašto, protiv jasnih dokaza reći, da je Adrija more ispod Malte. Evo što piše učeni Calini, a i on je za Maltu: Nella decima quarta notte, „*navigantibus nobis in Adria*“, dice San Luca: „*circa mediam noctem suspicabantur nautae apparere sibi aliquam regionem*;“ e questo è un passo di intelligenza difficile. — A kamo li na brzu ruku, Adrija se zvalo more ispod Malte! — Molti col Cajetano interpretano: navigando noi nel mare Adriatico; altri, verso il mare Adriatico; — dakle svi ovi zovu mare Adriatico pravo Jadransko more, iznutra tijesna; — altri con Arius Montano, nel seno presso gli scogli Cerauni, dove il mare Jonio si congiunge coll' Adriatico. —

⁷⁴ Ibid. p. 73. — ⁷⁵ Ibid. C. VIII. p. 75. — ⁷⁶ Ibid. C. XI. p. 77.

Evo i svi ovi razumijevaju Adriju samo iznutra tijesna, na kojem se dotiče Jonskog mora. A nipošto more od Krete do Malte! — Što će na sve ovo moj Kritičar? — Slijedi: ma par chiaro nel sacro contesto, che la nave allora non poteva essere nè nell' acque, nè pressol' acque, nè avviata verso l' acque del mare Adriatico. — Non poteva essere la nave nell' Adriatico, po vašoj hipotezi da se je razbio na Malti, to je jasno; ali u hipotezi da se je razbio na Mljetu, ne samo poteva essere, nego je morala biti. Ali predrasuda da se je Pavao razbio na Malti, ne da im pomisliti, a da nije kakve druge Melite u Adriji. Ovi traže u Meliti Adriju, dočim bi morali tražiti Melitu u Adriji, i tako bi rješili spor, a ne doći do hipoteza bez smisla. Čujmo ga dalje: — La Glossa sospetta che allora Adria si chiamasse quel seno vicino a Malta, benchè non appartenesse a quel, ch' or chiamiam Adriatico: ma non trovando io in altri Autori di allora, nè vedendo citato alcuno, che con tal nome chiami quel mare, non so persuadermi, che il solo San Luca così lo chiami. — Evo mome Kritičaru, da malo bolje promisli i prouči. Glossa sumnja, a nije baš da tako drži, da se je možda Adrija zvalo ono more uz Maltu, prem da nije pripadalo onome moru, što danas zovemo Jadranskim; ali ne nalazeći ja — govori spisatelj — u drugim auktorima, onoga doba, niti vidim, da je ijedan citiran, koji tim imenom zove ono more. — Poznavali su, doista, i ovi nčenjaci, što kaže Ptolomej i oni drugi, što ih navodi g. Kritičar; ali svi oni ne vrijede ničemu u ovome pitanju, pošto su pozniji; a traže se auktori onoga doba, di allora. Te zaključuje, baš kako i Melita: ne mogu se nipošto uvjeriti, da sami Sv. Luka zove ga tim imenom. Odavle se vidi, koliko je istina ono, što navodi g. Krit. na str. 14.: Daleko pretežna većina tvrdi, da se je u Lukino doba pod Adrijom razumijevao ne samo Jadranski zaljev već i Jonsko more. Čim ovaj učenjak jasno i kategorično kaže: Ne vedendo citato alcuno (autore), che con tal nome (Adria) chiami quel mare (kod Malte). Je li razumio g. Krit.: ne alcuno: nijedan spisatelj; te, nijedan što nečemu vrijedi! Ali, kako sam kazao, predrasuda da se je Pavao razbio na Malti, dovodi ih do hipoteza bez smisla. Nastavlja autor: La medesima Glossa e il Lirano accennano un'altra interpretazione del nome Adria preso dal

Greco in accusativo; e spiegano, navigando contra a un luogo arenoso, pietroso.⁷⁷ I on je ovoga mnijenja. Eto, do šta dovodi predrasuda! Nije kud kamo, pošto se je Pavao razbio na Meliti u Adriji, razbio se je na Mljetu, a nipošto na Malti, jer nije u Adriji.

Neka mi oprostite gg. čitatelji, ako sam otišao na dugo u dokazivanju, kako nijedan spisatelj, za doba sv. Luke, ni prije, ne stavlja Adriju van tijesna Otrantskog, a još manje sve do na jug Krete, kako hoće moj Kritičar. Bio sam primoran bavit se nešto dulje, pošto me je moj skladni Kritičar pri ovome pitanju natakao na dilemu: ili da ne znam ili da zavaravam; a od prekomjerne uljudnosti kaza, da će rađe pripisati neznanju već hotimičnom zavaravanju. (str. 16. redak 9. i 10.). A sada neka nepristrani sude, koga ide po pravu ova dilema: ili mene, koji tvrdim, da nijedan spisatelj, dobe sv. Luke, ne veli, da Adrija dopire do Krete; ili moga Kritičara, koji tvrdi, da je po spisateljima za doba sv. Luke dopirala Adrija sve do Boniportusa na jugu Krete.

Na str. 21. g. Krit. ismjeha me, te hoće da pokaže moje neznanje u matematici i izvraćanje Lukinih riječi. G. Kritičar siječe odriješito, kao profesur, a navodi dokaze baš slabe. Čujmo ga: Evo kako (Melita) tumači Lukine riječi: „Prije svega nije bura motala lađu 15 dana po Adriji, već samo zadnjih pet dana po Adriji, a prvih deset dana po Jonskom moru.“ I to da se zove egzegeza?... Ana str. 22.: Nigje ne govori Luka o dva mora, već samo o jednom: Jadranskom. Onome matematicu, koji bi iz gorenavedenih Lukinih riječi mogao proračunati, da je bura bacala Pavlov brod samo pet zadnjih dana po Jadranskom moru, a prvih deset po Jonskom moru, morali bi svi da se duboko po klonimo. — Ja sam ondje odgovorio uč. Fillionu, koji je kazao, da je moralno nemoguće, a da jedan brod gonjen olujom za petnaest dana po Adrijatiku ne bude bačen gdje na obalu; Il eût été moralement impossible à un navire poussé durant quinze jours par la tempête dans l'Adriatique de ne pas être jeté à la côte.⁷⁸ Ja sam ispravio Filliona, da

⁷⁷ Cesare Calini D. C. D. G. Trattenimento Storico sopra gli Atti degli Apostoli. Venezia. 1731. Lib. IV., Cap. VIII., pp. 214. i 215. — ⁷⁸ Vidi Melita. p. 28.

od zapadne obale Krete do Mljeta nema obale Jadranske, na koju da ga baci nego tretina puta, a tretina je od petnaest, mislim, pet; a dvije su tretine puta od Krete do Adrije, Jonskim morem, gdje mu je široko, niti je pogibeljno da ga baci na obalu; a dvije tretine od petnaest dana, mislim, da su deset dana. Dakle, čemu me onda ismjevat? Je li to na mjestu? Je li to skladno!

Nije istina, da sv. Luka ne govori o dva mora. Zar od Cezareje do Puteola nema već samo jedno more, i to Adrija? — Ne će valjda reći g. Krit. da Adrija dopire do Sirije. Sv. Luka govori najmanje o dva mora, prem da g. Kritičar ne opaža. Jedno je more ono, na kome su bili prije Adrije, pošto nije sve Adrija; to more ne imenuje Luka, ali ga tacite priznaje, imenujući Adriju, što znači da nije više na prvašnjem moru. Koje je to drugo more osim Adrije? Po svemu što smo vidjeli, jest Jonsko more.

G. Krit. ismjeva i moju egzegezu; na str. 21: I to se zove egzegeza! — Da nu čujmo njegovu egzegezu onih riječi: Sed posteaquam quarta decima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria, circa mediam noctem, suspicabantur nautae apparere sibi aliquam regionem.⁷⁹ On tumači: Te riječi kažu jasno i izričito da je Pavao plovio po Adriji 14 dana i četrnaestu noć. Ove dane broji Luka od odlaska iz luke Boniportusa, ... Iz ovoga slijedi jasno, da je Pavao bio već onda u Adriji, kad je ostavio luku Boniport. Tu se dakle drži Luka onih pisaca svoga doba, koji more između Krete i Malte zovu Adria. — Kako je jasno, ova egzegeza ništeta je, sva je iskrivljena. Istina je, da se Luka drži pisaca svoga doba, tako i ide, ali pošto nijedan pisac Lukina doba ne govori, da je more između Krete i Malte, Adria; dakle ni Luka ne može zvati ono more Adria. Iz ovoga je jasno, da je Pavao bio u Adriji tek onda, kada je prešao iz Jonskog mora na tijesno Otrantsko. A one riječi teksta sv. Pisma kažu jasno i izričito, da kada je nadošla četrnaesta noć, a oni plovili po Adriji, okolo ponoći, činilo se je mornarima da vide neku zemlju.

Neka sude nepristrani, da li sam se ja ogriješio, ili moj Kritičar u onome, što on navodi na st. 22. Ako za koga, to

⁷⁹ Act. XXVII. 27.

je „Melita“ za sebe pisala: „Riječi sv. Luke valja tumačiti, kako glase i kako se općenito shvaćaju, a ne izvlačiti ih pa onda prilagoditi onomu, što si je tko utuvio u glavu.“

Dalje g. Krit. odbija historijski Pützov i biblijski Reiss-ov atlas; a to znate li za što? — risum teneatis amici — jer su njihove karte risane u naše vrijeme, kad se riječ „Adria“ suzila samo na Jadransko more. — Nevjerojatno, da se može šta takova reći! Ipak je tako! Historijski atlas, ma neznam kad bili risani, nose imena mora i pokrajina onaka, kakova su bila u ono doba, u koje nešto pretstavljaju, a ne u doba, kada su bila risana. Tako Pütz zove današnje Jadransko more do 500 godina pr. Isusa: „Ionius sinus“, a iza 450 god. pr. Isusa: „Mare Adriaticum“ sive Superum“; a za doba Augustovo: „Mare Adriaticum“; a more između Italije, Sicilije i Grčke: „Mare Ionium“; a more između Sicilije, Afrike i Krete: „Mare Internum“, u kome se nalazi Malta. I to ne samo Pütz već i svi geografi, koji opisuju mora onoga doba. Tako današnje Marmorsko more zovu Propontis, a Crno more Pontus Euxinus.

Ima geografična karta na pročelju drugoga toma jednoga izdanja: P. Virgilii Maronis Ex Cod. Mediceo-Laurentino descripta. Romae. 1744. Monaldini, te nosi: Hadriaticus sinus između Italije i Ilirije; Ionium mare između Grčke, Italije i Sicilije; a Mare mediterraneum između Sicilije, Grčke, Krete, Male Azije, Phenicije i Afrike.

Tako isto ima karta na pročelju knjige: M. Annaeus Lucanus de Bello civili. Amstelodami. 1658. pod naslovom: Typus regionum per quas grassatum est bellum hoc civile inter Pompeium et Caesarem. Te bilježi: Tyrrhenum mare između Sardinije, Italije i Sicilije; Mare Ionium između Sicilije, Italije i Grčke; Adriaticum mare između Italije i Ilirije; a Mare Mediterraneum između Španije, Sicilije, Krete, Sirije i Afrike.

Hertzber donosi zemljopis Italije, u staroj Rimskoj povijesti, te bilježi: Adriatisches Meer (Mare Superum) između Italije i Ilirije; Tyrrhenisches Meer (Mare Inferum) između Sardinije i Italije; Jonisches Meer, između Sicilije, Italije i Grčke.⁸⁰ Nastavlja g. Krit.: Lijep nam je dokaz zato

⁸⁰ Hertzber. Geschichte der Römer im Altertum. Berlin 1885.

tako zvana „Tabula Peutingeriana,“ jedan Atlas... iz trećega vijeka, koji krsti more između Malte i Krete „Mare Hadriaticum.“ — Istina tako krsti more Tabula Peutingeriana, ali kako se je zvalo to more više od dvista (200) godina poslije sv. Luke, ali ne za doba sv. Luke; dakle za nju, non est hic locus, te ne dokazuje ništa u našem pitanju.

A odnosno na čudne slučaje volovskih mjeheva i jedrenjače bez mornara, što mi pribacuje g. Kritičar; nijesam ni najmanje to naveo kao čudne slučajeve — nije li to izvlačiti moje riječi? — Nego da dokažen, da nije nikakovo čudo, da brod gonjen od oluje, slijepo, može ići kroz Jadransko more, a da ne tresne s njime o obalu, što je nijekao uč. Filllon.

(Svršit će se.)

